

pozsonyi kir. táblai ítélet ellen benyújtott semmiségi panasz végérvényesen elutasítottak, s ezen alapon kéri Valasek János orsz. képviselő mentelmi jogának felfüggesztését.

Minthogy a t. képviselőház az 1902. évi január 27-én tartott 38. sz. országos ülésen Valasek János orsz. képviselő mentelmi jogát a most szóban forgó ügyre nézve felfüggesztette, miután azóta az ítélet jogerőssé lett s az fentiek szerint illetékes hatóság által mutattatik be: tisztelettel indítványozza a mentelmi bizottság, hogy Valasek János orsz. képviselő mentelmi joga ezen esetben felfüggesztessék oly célból, hogy vele szemben a bemutatott jogerős ítélettel megállapított büntetés végrehajthassék.

Kelt Budapesten, a magyar képviselőház mentelmi bizottságnak 1904. évi április hó 21-én tartott üléséből.

Dr. Szivák Imre s. k.
a mentelmi bizottság elnöke

Dr. Maróthy László s.k.
a mentelmi bizottság előadója

56

Iratok Mangra Vazul¹ 1903. évi aradi gör. kel. püspökké történt megválasztásával kapcsolatban

A

1902 jún. 14

Arad vármegye és Arad város főispánjának jelentése Széll Kálmán miniszterelnöknek Mangra Vazul itteni gör. kel. püspökké történt megválasztása tárgyában

ME 1903 - XXXV - 814 (3297/1903)

Arad vármegye és Arad sz. kir. város főispánjától

17. f. é. biz.

1902.

Bizalmas

Saját kezeihez.

Nagyméltóságú m. kir. Miniszterelnök Úr!
Kegyelmes Uram!

Folyó hó 12-én 16 f. e. biz. szám alatt kelt számjeles táviratommal bejelentettem volt Nagyméltóságodnak, hogy aradi gör. kel. román püspökké Hamzsea Ágoston archimandritával szemben Mangra Vazul nagyvárad püspöki helynök választatott meg.

Ezen jelentésben a választás berekesztése után közvetlenül a választás színhelyéről nyert sürgős értesítés folytán két szavazattöbbséget jeleztem, de mint utólag illetékes forrásból értesültem — a választás nem 2, hanem 4 szavazattöbbséggel ejtetett meg. A 60 zsinati tag

¹ Vasile Mangra (Mangra Vazul, Mangra László, 1852—1918) magyarországi román nemzeti-ségi politikus, aradi teológiai tanár, 1900-tól nagyvárad püspöki helynök. 1902-ben — mint a közölt iratból is kitűnik — aradi gör. kel. püspökké választották, a választást azonban — a Széll-kormány közbenjárására — az uralkodó nem erősítette meg. Mangra később közeledett a Széllt követő magyar kormányok politikájához, s ennek viszonzásaként végül is elnyerte a gör. kel. román érsek-metropolitai széket. — A közölt iratok az éveken át húzódó ügy első szakaszát, a Mangra 1902. évi aradi görögkeleti püspöki megválasztásával kapcsolatos kormányzati intézkedéseket mutatják be.

közül egy nem jelent meg, a két jelölt nem szavazott, az 57 szavazatból pedig 30 Mangra Vazulra, 26 Hamzsea Ágostonra, 1 pedig Papp Ignácra esett.

A választás lefolyásánál különösen említésre méltó mozzanat nem fordul elő, hacsak azt nem emelem, mint ilyet ki, hogy Mangra Vazul a választás eredményének kihirdetése és közlése után igen hazafias szellemben egy rövid, fogadalomszerű beszédet mondott.

A választás előzményeiről és annak a közvéleményben s a románság körében tett hatásáról a következőket jelenthetem:

A választás eredményét már a püspöki szék megüresedésétől kezdve — élénk érdeklődéssel kísérte nemcsak a közvetlenül érdekelt, hanem az egész ország románsága, sőt nagy érdeklődést tanúsított az iránt a helybeli és más vidékbeli intelligencia is.

Az érdeklődést különösen az fokozta, hogy a mindenki által nagyrabecsült, jó érzelmű, mérsékelt Hamzsea megválasztását az általános közvélemény és a románság tekintélyesebb száma melegen óhajtotta, míg Mangra megválasztására aggodalommal gondolt mindenki, kivéve Mangrának túlzó románokból álló pártja, — habár általában tudva volt, hogy a zsinati tagok között ez utóbbinak nagyobb pártja van, s hogy a küzdelem heves lesz.

A zsinati tagok közül Hamzsea köré csoportosultak a románság legtekintélyesebb tagjai, mint Gáll József főrendiházi tag, Babes Vince, Beles János volt orsz. gy. képviselő, kir. közjegyző, Trulia Péter ügyvéd, szentszéki ügyész, Papp János, Bihar vármegyei főjegyző, Margineutz Titus, Temes vármegyei főszámvevő, Dr. Popovits György kisjenői ügyvéd, — és a zsinat paptagjainak jelentékenyebb része, míg Mangra pártján inkább a más vármegyebeli zsinati tagok és a helybeliek közül a túlzó elemek állottak, mint az úgynevezett „memorandumi” perben elítélt Veliciu Mihály ügyvéd, továbbá Oncu Miklós, ügyvéd és a „Victoria” román takarékpénztár vezérigazgatója stb.

Ügy értesültem, hogy Mangrának a „Victoria” aradi román pénzügyi intézet embereiben s magában az intézetben is hatalmas pártfogói akadtak, kik jelöltjük érdekében minden áldozatot meghoztak.

Hamzsea megválasztása annyira közóhajt képezett, hogy bukása s Mangra megválasztása — mint jó forrásból értesültem — még a gör. kel. román papság nagy részében is — kik közül többen előttem is odanyilatkoztak, hogy ha a mintegy 700 főre tehető egyházmegyei papság választ, ez esetben Mangra 70 szavazatot sem kapott volna — határozott elkeseredést, visszatetszést szült.

A közvélemény hangulatát jellemzik a helyi lapoknak a választás után megjelent cikkei, — miket **/.* a. mellékelek.

A közvélemény hangulatát azon körülmény magyarázza meg, hogy Mangra Vazul — legalább itt Aradon — általában a legfanatikusabb túlzó román nemzetiségi agitátornak s a magyar és magyar állam legádázabb ellenségének ismerték és ismerik.

Mindenki tudja itt Aradon és a vármegyében Mangráról, hogy, mint román papnöveldéi tanár, állásából éveken át felfüggesztve volt, s hogy a „Memorandum” ügyben is erősen érdekelve volt.

Mindkét ügy még elődöm idejében e hivatalban is megfordult. Mangrának a tanári állásától történt felfüggesztésére vonatkozó adatok az 1899. évi szeptember hó 30-án 3945. eln. szám alatt kelt vallás- és közoktatásügyi miniszteri rendelethez tartozó ügyiratoknál találhatók fel.

Az idézett rendeletre hivatali elődöm 1899. évi november hó 1-én 124. biz. szám alatt egy előterjesztést tett, melyben Mangra Vazul magatartására vonatkozólag a következők említetnek:

„Mangra Vazul tanári állásától való felfüggesztése előtt általában mint a *legtúlzóbb és a legveszedelmesebb nemzetiségi izgatók egyike volt ismeretes. Izgatásaival magára vonta egész Arad város és megye hazafias érzelmű közönségének ellenszenvét és gyűlöletét, amely egy alkalommal nyílt, utcán való megtámadtatásban is megnyilvánult.*

Magam is közbenjártam annak idején Nagyméltóságod elődénél a végből, hogy tanári állásától elmozdítottassék, nehogy ez állásában az oktatása alatt álló egész ifjúság hazafias érzelmeit megmételje.

Be is következett ennek folytán tanári állásától való felfüggesztése, de ez nem sokat használt, mert

... „izgatásait csakúgy folytatta, mint azelőtt, sőt még nagyobb arányokban” ... „minduntalan megfordulván a vármegye különböző helyein, sőt Oláhországban is.”

Az idézett felterjesztés szerint hivatali elődöm Goldis József püspöknek Mangra mellett adott szavában bizva az előadottak dacára javaslatba hozta nevezettnek tanári állásába leendő visszahelyezését, ami azonban — ha jól tudom — nem történt meg.

Mangrának a „memorandum” ügyben tanúsított magatartása miatt 1892. év június hó 30-án Aradon tüntetések és utcai zavargások is történtek, amelyek hosszú ideig tartották izgatottságban a kedélyeket Mangra nevét pedig nagyon hírhedtté tették.

Ezen ügyben annak idején a belügyminisztérium és e hivatal között élénk levélváltások történtek, és pedig innen 1892. év július hó első napjaiban 74., 75., 76., 77., 78., 79., 80. f. e. biz. számok alatt terjesztettek fel jelentések, amelyek az 1892. évi július hó 2-án és 3-án 413. és 414. számok alatt kelt belügyminiszteri rendelet iratainál találhatók fel.

Az elmondottakon kívül Mangra Vazulnak oly ténykedéseiről is beszélnek e hivatal bizalmas ügyiratai, amelyekről a nagyközönség tudomással nem is bír.

A m. kir. belügyminiszter úrnak 1895. évi márc. 13-án 371. eln. sz. a. kelt bizalmas rendelete szerint Mangra az ország különböző helyein meg szokott volt fordulni, hol túlzó oláhokkal érintkezett — ezenkívül Bukarestben is —, s azon gyanúban állott, hogy az *oláh nemzetiségi agitáció egyik ügynöke*.

Ez okból Mangra — mondhatni — állandó megfigyelés alatt állott, s ennek során tényleges beigazolást nyert azon körülmény, hogy politikai okokból igen sokat utazott Bukarestbe.

Jellemző erre nézve Brassó vármegye főispánjának 1895. évi április hó 27-én 55. res. szám alatt kelt, és hivatali elődömhöz intézett bizalmas átírata, melyben a következők foglaltatnak:

„Tudomásomra jutván, hogy az aradi gör. kel. szeminárium Mangra nevű tanára a román nemzetiségi mozgalom egyik legtevékenyebb tényezője utóbbi időben a Nagyszebenben más nemzetiségek belevonásával tartani szándékolt nemzetiségi kongresszus ügyében a különböző vidékek beutazása után Bukarestbe utazott, hogy ott a román Liga és az oda menekült memorandumokkal értekezék — van szerencsém Méltóságod figyelmét nevezett tanárra, *ki tevékenységénél fogva egy igen veszélyes izgató, tisztelettel felhívni.*”

Ezen átirat folytán innen a m. kir. belügyminiszter úrhoz a 371/95. eln. szám alatt kelt rendeletre hivatkozva 79/95 f. e. biz. szám alatt felterjesztés is intéztetett.

Legjellemzőbb Mangra Vazul akkori magatartására nézve továbbá hivatali elődömnök 50/79 f. e. biz. szám alatt kelt felterjesztése, amely a 371/895. elnöki számú belügyminiszteri ügyiratoknál feltalálható ugyan, — azt azonban nem tartom feleslegesnek 2/. [alatt] kivonatos másolatban közölni.

Midőn az úgynevezett román nemzeti párt működése az 1894. évi június hó 16-án 321. res. számú belügyminiszteri rendelettel betiltatott, s ennek dacára a Nagyszebenben 1894. évi november hó 28-án tartott román gyűlésben azon határozat hozatott, hogy a betiltott párt működését folytatni fogja, — az 1894. évi december hó 7-én, 1488 szám alatt több törvényhatósághoz intézett belügyminiszteri rendelet kapcsán a m. kir. belügyminiszter úr 109. res. szám alatt kelt rendeletével utasította hivatali elődömet, hogy a nagyszebeni román gyűlés volt elnökét, illetve a gyűlés tervezőit és vezetőit a gyűlés törvénytelen kijelentéseire s azok következményeire figyelmeztesse.

Hivatali elődöm elsősorban is Mangra Vazulnak kézbesítette írásban figyelmeztetését, mint akit a figyelmeztetés leginkább illetett, — Mangra azonban a részére hivatalos zárt borí-

tékban kézbesítetteti szándékolt levél átvételét megtagadta s csak később hosszabb vonakodás után Arad város hatósága útján vette azt át.

Mangra Vazul, Lukács László, lacfalusi gör. kat. pappal együtt 1897. évi december hó 23-ra Aradra egy román nemzetiségi gyűlést hívott össze, melynek megtartását azonban a hatóság nem engedélyezte. Az ezen ügyre vonatkozó ügyiratok a 95/897 M. E. res. számú miniszterelnöki ügyiratoknál találhatók fel.

A 717/896. M. E. res. számú miniszterelnöki rendelet alapján tett intézkedések folytán keletkezett itteni iratok *Mangra Vazulnak Lukács Lászlóval való erős összeköttetéséről tesznek tanúságot.*

A 61/896. M. E. res. számú miniszterelnöki rendelet szerint Mangra Vazul Brassóban huszonöt egyén részvételével titkos értekezletet tartott, mely Ratiu Jánosnak és az ún. román mártiroknak a román nemzeti párt éléről való elmozdítására irányult.

Az 1594/896. M. E. számú miniszterelnöki rendelet szerint Mangra Vazul részes volt egy olyan román politikai lap alapításában, melyet — állítólag — Romániában sugalmaznak, s amelynek megindításához Romániában 50 000 forint tőkét biztosítottak.

Az említett lap „Tribuna Poporului” címen indult Aradon, s az még ma is fennáll.

Ezen lap Russu Sirianu szerkesztésében jelenik meg, — De azt általában Mangra lapjának tartják.

A lap jellemzésére hivatali elődöm 1894. évi december hó 4-én 176. f. e. biz. számú felterjesztéséből a következő részeket emelem ki:

„Részemről e mozgalmat nemzetiségi tekintetből felette fontosnak és következményeiben veszélyesnek látom.

Kétségtelen, hogy e lapok már olcsóságuknál fogva is a tanítók és papok útján nagy elterjedést nyerendek, s céljuk az leend, hogy az eddigelé nyugodt és elégedett román köznépet megmetyeazzék, s abban az elégedetlenséget s magyar állam elleni gyűlölséget felszítsák.”

Hivatkozhatom még a 106/894. — 131/894. — 21/896. és 3/897. számú itteni bizalmas felterjesztésére, amelyek Mangra Vazulnak az aradi és Arad vármegyei, nemkülönben az országos nemzetiségi mozgalmakban való szereplését élénken megvilágítják.

Tagadhatatlan az, hogy Mangra Vazulnak ezen határozott és hebizonyított hazaellenes viselkedését nagyban előmozdították az itteni gör. kel. román egyházban annak idején uralkodott egyenetlenségek, s talán rossz anyagi helyzete is, de tagadhatatlan az is, hogy Mangrának ezen közismert és mindenkor közbeszéd tárgyát képezett viselkedése itt Aradon mindenkinek élénk emlékezetében van, s ezért bajos elképzelni, hogy az az ember, ki éveken át — mondhatni — közmegvetés tárgyát képezte — magas és fontos állásában tisztelettel és becsüléssel legyen körülvéve.

Mangra Vazul magatartása Goldis püspöksége, tehát Aradról történt távozása óta megváltozhatott, ezen változásról azonban Aradon és a vármegyében mit sem tudnak, De annak őszinteségében nem is bíznak, — ezért, ha Mangrának püspökké történt megválasztása megerősítenék, ez nemcsak a román intelligencia és papság, de különösen a közvéleményben igen kedvezőtlen hatást keltene, sokkal kedvezőtlenebbet, mint amit a megerősítés megtagadása Mangra túlzó táborában okozna.

A közvélemény óhajának s az aradi gör. kel. román egyházmegye békéjének, nemkülönben a románság jól felfogott érdekének vélek tehát igaz szolgálatot tenni, midőn tisztelettel kérem Nagyméltóságodat, hogy Mangra Vazult legfelsőbb helyen püspöki állásába leendő megerősítésre javaslatba hozni ne méltóztassék.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem nyilvánítását.

Aradon 1902. június hó 14-én

(Olvashatatlan aláírás)
főispán